

**Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економічних відносин та фінансів
Кафедра глобальної економіки**

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

**Методичні вказівки
до проведення семінарських занять з дисципліни**

**для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та
заочної форми здобуття освіти зі спеціальності
051 «Економіка», 073 «Менеджмент»**

Харків
2024

Міністерство освіти і науки України
ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет економічних відносин та фінансів
Кафедра глобальної економіки

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

Методичні вказівки
до проведення семінарських занять з дисципліни

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
денної та заочної форми здобуття освіти
зі спеціальності 051 «Економіка», 073 «Менеджмент»

Затверджено
рішенням науково-методичної
комісії факультету економічних
відносин та фінансів
Протокол № 1
від 25.09.2024 р.

Харків
2024

УДК 330

Схвалено
на засіданні кафедри глобальної економіки
Протокол №1 від 28.08.2024 р.

Рецензенти:

І.О. Давидова, доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки та маркетингу Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»;

Я.А. Максименко, кандидат економічних наук, доцент, професор кафедри загальної економічної теорії Національного університету «Харківський політехнічний інститут»

Економічна теорія: методичні вказівки до проведення семінарських занять з дисципліни для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ден. та заоч. форми здобуття освіти зі спеціальності 051 «Економіка», 073 «Менеджмент»/ укладач: Онегіна В.М., Кравченко Ю.М.; ДБТУ.- Харків : 2024. - 63 с.

У методичних вказівках наводиться програма навчальної дисципліни «Економічна теорія», перелік тем семінарських занять, основні питання, які пропонуються для розгляду на семінарських заняттях, економічні категорії, запитання для контролю, теми рефератів, рекомендована література.

Видання призначене здобувачам першого (бакалаврського) рівня вищої освіти денної та заочної форми здобуття освіти зі спеціальності 051 «Економіка», 073 «Менеджмент»

УДК 330

Відповідальний за випуск: В.М. Онегіна, д-р екон. наук, проф

© Онегіна В.М., Кравченко Ю.М. 2024
©ДБТУ, 2024

ЗМІСТ

1. Мета та завдання навчальної дисципліни «Економічна теорія».....	5
2. Програма навчальної дисципліни «Економічна теорія».....	8
3. Семінарське заняття як форма організації навчального процесу. Теми семінарських занять.....	16
4. Плани семінарських занять.....	18
5. Глосарій.....	47
6. Рекомендовані підручники та навчальні посібники	59
7. Критерії оцінювання знань студентів.....	60

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ»

Економічна теорія є базовою дисципліною навчального плану бакалаврських освітніх програм, методологічною основою, фундаментом вивчення всіх інших економічних дисциплін. Економічна теорія сприяє формуванню економічного складу мислення, певного світогляду, забезпечує основи професійної підготовки майбутніх економістів та управлінців. Знання економічної теорії особливо необхідні фахівцям та всім громадянам в умовах економіки ринкового типу та демократичного суспільства для свідомого обґрунтованого вибору у суспільно-економічному житті.

Предмет економічної теорії – це економічні відносини в їх єдності та взаємодії з продуктивними силами, а також поведінка економічних суб'єктів у процесі вибору оптимальних способів використання обмежених ресурсів для задоволення зростаючих потреб людства. Економічна теорія досліджує закони, які керують виробництвом, розподілом, обміном і споживанням життєвих благ, розробляє основи механізму їх використання суспільством з метою підвищення ефективності виробництва і зростання добробуту людей.

Мета навчальної дисципліни «Економічна теорія» - формування ґрунтовних знань у майбутніх фахівців про сутність економічних процесів та явищ, закономірності функціонування і розвитку економічних систем, а також логіки сучасного економічного мислення й економічної культури, навчання базовим методам аналізу економічної дійсності, умінню приймати обґрунтовані рішення в умовах ринкової економіки.

Завдання навчальної дисципліни «Економічна теорія»:

- науково обґрунтувати загальні основи економічного життя суспільства, розкрити сутність основних економічних категорій;
- з'ясувати механізм дії економічних законів та механізм використання їх людьми у процесі господарської діяльності;
- навчити студентів володінню методологією пізнання економічних процесів, категоріальним апаратом економічної теорії;
- визначити істотні риси основних соціально-економічних систем та напрямки їх еволюції;
- розкрити механізм функціонування ринкової економіки;
- сформувати економічне мислення, економічну психологію та науково обґрунтований світогляд студентів;

- забезпечити засвоєння знань та методів цивілізаційного, синергетичного та діалектичного аналізу;
- з'ясувати загальні риси світового господарства та тенденції його розвитку, суперечності глобалізації.

У результаті вивчення навчальної дисципліни «Економічна теорія» студенти **знатимуть:**

- основні економічні категорії та закони розвитку і функціонування економічних систем;
- методи економічного аналізу;
- фактори та результати суспільного виробництва, найважливіші показники його ефективності;
- рушійні сили, напрямки та основні етапи економічного розвитку суспільства;
- суттєві риси сучасних економічних систем;
- особливості організації обміну в сучасних умовах;
- умови, структуру та механізм функціонування ринкової економіки;
- основи розподілу доходів та їх види;
- зміст та методи державного регулювання ринкової економіки;
- роль та механізм функціонування первинних ланок економіки – підприємства та домогосподарства;
- особливості функціонування капіталу у різних сферах економіки;
- сутність світового господарства та вплив глобалізації на його розвиток;

вмітимуть:

- з'ясувати механізм дії економічних законів і механізм використання їх людством в процесі господарської діяльності;
- визначити суттєві риси сучасних економічних систем та напрямки їх еволюції;
- з'ясувати соціально-економічний зміст перетворень в економічній системі;
- використовувати в своїй діяльності як громадянина і спеціаліста знання законів суспільно-економічного розвитку;
- давати обґрунтовану характеристику і аналізувати економічні явища і процеси, оперуючи економічними категоріями, використовуючи методи економічної теорії та знання економічних законів, механізму їх дії;
- вирішувати практичні завдання з економічної теорії.

Вивчення навчальної дисципліни «Економічна теорія» забезпечує формування таких **компетентностей** майбутніх фахівців:

- здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу;
- розуміння сутностей економічних процесів і явищ, основних взаємозв'язків між ними, тенденцій економічного розвитку; здатність пояснювати економічні процеси і явища;
- володіння категоріальним апаратом економічної теорії, спроможність розуміння та ведення професійного дискурсу;
- розуміння особливостей сучасних світової та національної економік, їх інституційної структури, напрямів економічної політики;
- здатність ідентифікації економічних проблем та шляхів їх вирішення;
- здатність до пошуку та аналізу економічної інформації;
- формування критичного економічного мислення;
- здатність приймати обґрунтовані економічні та соціально-відповідальні рішення.

Економічна теорія входить до циклу базових навчальних дисциплін, вона є основою для вивчення таких навчальних дисциплін, як «Мікроекономіка і макроекономіка», «Економіка підприємства (бізнесу)», «Фінанси», «Світове господарство і міжнародні економічні відносини», «Менеджмент», «Маркетинг» та інших.

2. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ»

Програма навчальної дисципліни «Економічна теорія» розрахована на студентів, які навчаються за освітньо-кваліфікаційними програмами підготовки бакалаврів. Програма побудована за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу та передбачає такі змістовні модулі та теми.

Змістовий модуль 1. Загальні основи економічної науки та економічної діяльності суспільства

Тема 1. Виникнення і розвиток економічної теорії як науки

Формування основ економічного аналізу. Економічна думка у стародавньому світі та у середньовіччі. Меркантилізм, фізіократи, класична школа, соціалістична ідея, маржиналізм. Сучасні напрямки економічної науки. Розвиток економічної думки в Україні

Тема 2. Предмет і метод економічної теорії

Об'єкт економічної теорії та її предмет. Трактатування предмету економічної теорії різними школами. Економічні відносини. Виробництво, розподіл, обмін та споживання та їх взаємозв'язок. Продуктивні сили. Предмети праці, засоби праці. Робоча сила. Економічна теорія як наука про економічні відносини у взаємодії з продуктивними силами. Проблема вибору оптимальних способів використання обмежених ресурсів.

Економічні категорії та закони. Причинно-наслідковий зв'язок, кореляційний зв'язок.

Функції економічної теорії. Теоретико-пізнавальна функція. Методологічна функція. Практична функція. Позитивна економічна теорія. Нормативна економічна теорія. Економічна теорія й економічна політика. Економічна теорія в системі економічних наук.

Методи пізнання економічних процесів. Метод діалектики, системний та функціонально-структурний методи. Логічні операції, аналіз та синтез, індукція та дедукція, порівняння, узагальнення. Наукова абстракція. Економіко-математична модель.

Тема 3. Економічні потреби та суспільне виробництво

Економічні потреби суспільства, їх суть і структура. Безмежність потреб. Закон зростання потреб. Виробництво як фактор формування потреб. Взаємозв'язок потреб і виробництва. Структура потреб людини за сучасних умов.

Економічні інтереси. Приватні інтереси, суспільні інтереси. Взаємозв'язок потреб, економічних інтересів і виробництва.

Виробництво, його сутність. Фактори виробництва, класифікації факторів. Речовий та особистий фактори. Робоча сила та її властивості. Праця, земля, капітал. Наука, інформація. Людина як головний фактор сучасного виробництва.

Виробничі ресурси

Крива виробничих можливостей. Альтернативні витрати.

Результати суспільного виробництва. Сукупний суспільний продукт та його структура. Необхідний продукт. Додатковий продукт.

Вимірювання результатів суспільного виробництва. ВВП, ВНП, ЧНП, НД. Номінальні та реальні показники. Національне багатство.

Ефективність виробництва. Показники ефективності використання факторів виробництва та виробництва в цілому. Соціальна ефективність.

Виробнича функція.

Тема 4. Власність. Економічна система та сучасні типи економічних систем

Економічні відносини, їх суть, система і структура. Техніко-економічні, організаційно-економічні, соціально-економічні відносини.

Відносини власності, їх типи і форми. Теорія прав власності Розвиток відносин власності. Різноманіття типів і видів власності – основа сучасної економіки.

Економічна система: її сутність та структурні елементи.

Типи і еволюція економічних систем. Традиційна, командно-адміністративна, ринкова економічні системи.

Ринкова трансформація економіки України.

Тема 5. Суспільно-економічний розвиток, його критерії та етапи

Економічні суперечності як джерело розвитку. Критерії суспільно-економічного прогресу.

Сталий розвиток, його критерії.

Виробництво та відтворення. Основні типи відтворення та економічного зростання. Екстенсивний та інтенсивний типи економічного зростання. Фактори економічного зростання.

Циклічність економічного зростання

НТП та сучасні зміни в змісті та характері праці під впливом НТП. Інновації. Інноваційний тип економічного зростання.

Етапи суспільно-економічного прогресу. Формаційний та загальноцивілізаційний підходи до типізації суспільства. Суспільно-економічна формація.

Технологічні уклади та промислові революції.

Постіндустріальне суспільство.

Модуль 2. Товарне господарство та основи функціонування ринкової економіки

Тема 6. Товарна форма організації суспільного виробництва. Товар і його властивості

Форми суспільного господарства. Натуральне та товарне господарство. Умови, причини виникнення та характерні риси товарного господарства.

Товар та його властивості. Споживча вартість, корисність (гранична корисність продукту, закон спадної граничної корисності), мінова вартість, вартість, цінність.

Теорії вартості: теорія витрат, факторна теорія, трудова теорія, теорія граничної корисності, неокласична теорія.

Тема 7. Гроші та їх функції

Розвиток сфери обміну та форм вартості. Виникнення грошей.

Сутність грошей. Теорії грошей. Гроші та їх функції. Гроші та ціна. Суть ціни.

Грошова система.

Закони товарно-грошового обігу. Інфляція: сутність, причини, форми проявлення та соціально-економічні наслідки.

Тема 8. Ринок, ринкова економіка

Поняття "ринок", "ринкова економіка". Ринкова економіка як система. Умови функціонування ринкової економіки.

Функції ринку : інтеграційна, інформаційна, регулююча, стимулююча.
Ринковий механізм: вирішення основних господарських проблем.
Ринковий механізм. Суб'єкти ринкових відносин. Ринок факторів виробництва.. Ринок товарів та послуг. Фінансовий ринок.
Ринкова інфраструктура.

Тема 9. Конкуренція і монополія

Конкуренція. Монополія. Причини виникнення та види монополій.
Природна монополія. Адміністративна монополія. Економічна монополія.
Концентрація і централізація виробництва. Організаційні форми концентрації і монополізації.
Антимонопольне законодавство.
Моделі ринків. Чиста конкуренція. Чиста монополія. Монополістична конкуренція. Олігополія.

Тема 10. Основи теорії попиту та пропозиції

Попит, закон, крива та фактори попиту.
Пропозиція, закон, крива та фактори пропозиції.
Ринкова рівновага. Рівноважна ціна.
Еластичність попиту та пропозиції.

Тема 11. Капітал, його оборот і нагромадження

Капітал як фактор виробництва та як вартість, що приносить додаткову вартість. Додаткова вартість. Суперечність загальної формули руху капіталу.
Вартісні витрати та результати виробництва. Постійний та змінний капітал. Норма додаткової вартості. Теоретичні підходи до питання про джерело вартості і доходу.
Наймані праця. Особливості товару робоча сила. Вартість товару робоча сила. Заробітна плата.
Кругообіг та обіг капіталу. Стадії кругообігу.
Основний та оборотний капітал. Амортизація. Фізичний та моральний знос основного капіталу.
Нагромадження капіталу.
Тенденція до вирівнювання норми прибутку. Ціна виробництва. Середній прибуток і економічна рівновага.

Тема 12. Домогосподарства в ринковій економіці

Домогосподарства як суб'єкт ринкових відносин. Роль домогосподарств в економіці. Місце домогосподарства в кругообігу продуктів, ресурсів і доходу.

Домогосподарства як постачальники ресурсів.

Доходи домогосподарства.

Витрати домогосподарства, розподіл витрат на особисте споживання, податки і заощадження. Бюджет домогосподарств.

Раціональний споживчий вибір. Криві байдужості та бюджетна лінія.

Модуль 3. Особливості функціонування ринкової економіки

Тема 13. Підприємство і підприємництво

Підприємство, фірма. Соціально-економічні мотиви виникнення підприємств. Роль підприємств в ринковій економічній системі.

Види підприємств. Приватне підприємство. Державне підприємство. Товариство. Корпорація. Основні сучасні організаційно-правові форми підприємств.

Підприємництво та принципи підприємницької діяльності.

Тема 14. Валовий дохід підприємства. Економічні витрати і прибуток

Валовий дохід підприємства. Виручка від реалізації продукції.

Витрати виробництва як передумова виробництва. Економічні витрати. Бухгалтерські витрати.

Умовно-постійні і змінні витрати. Валові, середні і граничні витрати.

Прибуток як економічна категорія. Теорії прибутку. Норма прибутку і фактори, що на неї впливають. Умова максимізації прибутку підприємства.

Поведінка підприємств у сфері ринкового ціноутворення. Встановлення ціни на підставі цін конкурентів, методом “середні витрати + прибуток в межах певної норми рентабельності”, на підставі цільового прибутку, відчуття цінності товару, в межах товарного асортименту.

Сутність і функції менеджменту.

Значення маркетингу у функціонування підприємств.

Тема 15. Зайнятість та безробіття в ринковій економіці

Зайнятість, безробіття. Вимірювання рівня безробіття.

Типи безробіття. Фрикційне, структурне, сезонне, циклічне безробіття.

Соціально-економічні наслідки безробіття.

Державне регулювання зайнятості та його методи.

Тема 16. Розподіл доходів в ринковій економіці

Дохід. Номінальні та реальні доходи. Пофакторний розподіл доходів. Заробітна плата, рента, процент, прибуток, підприємницький дохід.

Сутність заробітної плати. Форми і системи заробітної плати. Заробітна плата і стимулювання праці. Номінальна і реальна заробітна плата. Сучасна структура заробітної плати. Рівень оплати праці та рівновага на ринку праці. Мінімальна заробітна плата.

Нерівність в розподілі доходів. Причини нерівності розподілу доходів. Показники нерівності розподілу доходів. Крива Лоренца. Джині-коефіцієнт, децильний коефіцієнт, квінтільний коефіцієнт.

Прожитковий мінімум. Державне регулювання особистих доходів населення.

Змістовний модуль 4

Господарський механізм сучасної економіки та світове господарство

Тема 17. Галузеві особливості виробництва і функціонування капіталу. Аграрні відносини

Особливості відтворення у сільському господарстві. Особливості ринку сільськогосподарської продукції.

Агропромисловий комплекс та його структура.

Сучасні форми господарювання в аграрному секторі

Аграрні відносини. Рентні відносини. Види ренти.

Сучасні перетворення в аграрному секторі економіки України, становлення ринку землі.

Аграрна політика.

Тема 18. Галузеві особливості виробництва і функціонування капіталу. Торгівля та торговельний капітал

Торгівля та її роль у функціонування економіки. Форми торгівлі.
Торговельний капітал. Торговельний прибуток. Механізм утворення торговельного прибутку.
Товарна біржа. Види угод на товарній біржі.

Тема 19. Галузеві особливості функціонування капіталу. Позичковий капітал, ринок капіталів

Позичковий капітал. Норма позичкового проценту. Фактори, що визначають норму позичкового проценту.
Кредит та його форми. Комерційний кредит. Банківський кредит. Споживчий кредит. Державний кредит. Міжнародний кредит.
Банки. Сучасна кредитно-банківська система. Центральний банк. Комерційні банки. Механізм утворення банківського прибутку.
Ринок цінних паперів. Акції, облігації. Курс акцій. Дивіденд, процент на облігацію.
Фондова біржа. Види угод на фондовій біржі.

Тема 20. Господарський механізм та державне регулювання ринкової економіки

Переваги та недоліки («провали») ринкової економіки. Основні макроекономічні проблеми.
Роль держави у змішаній економіці ринкового типу: необхідність та економічні функції. Форми та методи державного регулювання економіки.
Суть і ознаки змішаної економічної системи. Поняття змішаної ринкової економіки, її генезис та еволюція. Конкретно-історичні моделі змішаної економіки.
Господарський механізм змішаної економіки ринкового типу, його суть і елементи.
Державні фінанси. Державний бюджет. Фіскальна політика.
Монетарна політика. Механізм грошово-кредитного регулювання.

Тема 21. Світове господарство. Форми міжнародних економічних відносин

Еволюція та сутність світового господарства. Міжнародний поділ праці. Світове господарство.

Міжнародні економічні відносини. Сучасні форми міжнародних економічних відносин.

Міжнародна торгівля та її економічні основи. Протекціонізм і вільна торгівля. Митні та немитні засоби регулювання зовнішньої торгівлі.

Сутність і форми міжнародного руху капіталу. Прямі та портфельні інвестиції. Міжнародні кредити.

Міжнародні валютно-фінансові відносини. Міжнародна валютна система.

Міжнародна міграція робочої сили.

Глобалізація та її протиріччя.

Міжнародна інтеграція та проблеми інтеграції України у світове господарство.

Тема 22. Економічні аспекти глобальних проблем та їх вплив на економічний розвиток України

Глобальні проблеми сучасності. Ознаки і класифікація глобальних проблем.

Демографічна ситуація в світі. Економічні аспекти роззброєння. Проблеми енергосировини. Продовольча проблема в світі. Проблеми розвитку країн, що розвиваються. Екологічні проблеми світової економіки.

Економічний аспект глобальних проблем. Шляхи вирішення глобальних проблем.

Глобальні проблеми та сталий розвиток. Вплив глобальних проблем на розвиток України.

3. СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ ЯК ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття є формою групових занять студентів вищих навчальних закладів з предмета або теми, при якій викладач організує обговорення питань попередньо визначеної теми, що дозволяє поглибити знання з цієї теми, розширити та засвоїти. Темі семінарських занять з дисципліни «Економічна теорія» наведені у таблиці.

Таблиця

Темі семінарських занять з економічної теорії

№	Назва теми	Год.
1	Виникнення та розвиток економічної теорії.	2
2	Предмет і метод економічної теорії.	2
3	Економічні потреби та суспільне виробництво.	2
4	Результати й ефективність суспільного виробництва.	2
5	Власність та економічні системи.	2
6	Відтворення й економічне зростання.	2
7	Циклічність і періодизація економічного розвитку.	2
8	Товарне господарство. Товар і його властивості.	2
9	Гроші та їх функції.	2
10	Ринок і ринкова економіка.	2
11	Конкуренція та монополія.	2
12	Попит і пропозиція. Ринкова рівновага	2
13	Капітал, його сутність і структура.	2
14	Обіг і нагромадження капіталу.	2
15	Домогосподарства в ринковій економіці.	2
16	Підприємства й підприємництво в ринковій економіці.	2
17	Валовий дохід підприємства. Економічні витрати	2
18	Прибуток.	2
19	Зайнятість та безробіття	2
20	Розподіл доходів у ринковій економіці.	2
21	Аграрні відносини й рента.	2
22	Реформування аграрних відносин в Україні. Аграрна політика.	2
23	Торговельний капітал і форми торгівлі.	2
24	Позичковий процент. Банківська система	2
25	Ринок цінних паперів	2
26	Економічні функції держави в змішаній економіці ринкового типу.	2
27	Фіскальна і монетарна політики	2

28	Світове господарство. Глобалізація	2
29	Сучасні форми міжнародних економічних відносин	2
30	Економічні аспекти глобальних проблем.	2

4. ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

1. ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Мета заняття - ознайомлення студентів з колом процесів, явищ, які вивчає економічна теорія, та теоретичними засадами основних економічних шкіл.

План

1. Зародження економічних знань. Економічна думка в епоху античності та середньовіччя.
2. Вчення меркантилістів.
3. Погляди представників класичної школи, що склалася у Західній Європі у XVIII-XIX ст.
4. Соціалістичні ідеї. Марксизм.
5. Сучасні економічні теорії: кейнсіанство, неокласична школа, інституціоналізм.
6. Розвиток економічної теорії в Україні.

Ключові категорії: економічна діяльність, економіка, політична економіка, меркантилізм, школа фізіократів, класична школа, марксизм, маржиналізм, кейнсіанство, монетаризм, інституціоналізм.

Контрольні запитання

1. Дайте визначення економічної діяльності.
2. Які економічні проблеми розглядалися в працях античних філософів та схоластів середньовіччя?
3. Коли з'являються перші елементи економічного аналізу в суспільстві? До яких часів відносять формування першої економічної наукової школи?
4. Яким чином встановлюється природний порядок в економічному житті згідно з поглядами А. Сміта?
5. Який чинник лежить в основі співвідношень, що складаються у процесі обміну товарів, згідно положенням класичної школи?
6. У чому Д. Рікардо бачив головне джерело конфліктів та суперечностей у ринковій економіці?
7. Назвіть основні риси економічної системи майбутнього згідно з уявленнями утопічних соціалістів.
8. У чому недосконалість ринкової економіки за теорією Дж. Кейнса? Які заходи він запропонував для урядів країн для подолання криз?

9. Яким факторам розвитку та функціонування економічних систем приділяється особлива увага представниками інституціональної школи.

Теми рефератів

1. Економічна думка в епоху античності.
2. Вчення фізіократів
3. Економічні ідеї А. Сміта.
4. Соціалістична ідея: виникнення та розвиток.
5. Кейнсіанство і його значення для економічної політики держав.
6. Економічна теорія й економічна політика держави.

2. ПРЕДМЕТ І МЕТОД ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Мета заняття полягає у формуванні уявлення студентів про предмет дисципліни «Економічна теорія» та її значення для з'ясування закономірностей розвитку суспільства та господарської практики.

План

1. Економічні відносини та продуктивні сили. Предмет економічної теорії.
2. Економічні категорії і закони.
3. Методи пізнання соціально економічних процесів.
4. Функції економічної теорії та її місце в системі економічних наук.

Ключові категорії: економічні відносини, продуктивні сили, праця, робоча сила, засоби виробництва, засоби праці, предмети праці, економічні категорії, економічні закони, наукова абстракція, аналіз, синтез, індукція, дедукція.

Контрольні запитання

1. Які відносини називають економічними?
2. Як співвідносяться між собою виробництво, розподіл, обмін та споживання?
3. Розкрийте структуру продуктивних сил суспільства.
4. Що розуміють під економічним законом?
5. Наведіть приклади економічних категорій.
6. У чому різниця між природними та економічними законами?

7. У чому полягає діалектичний метод пізнання економічних предмету політекономії?
8. Назвіть основні ознаки системи.
9. Наведіть приклади використання методів індукції та дедукції у пізнанні економічних процесів.
10. Як співвідноситься політична економія з іншими економічними науками?
11. Розкрийте зміст практичної функції політичної економії.

Теми рефератів

1. Розвиток уявлень про предмет економічної теорії.
2. Предмет економічної теорії.
3. Методи економічного аналізу.
4. Єдність економічної теорії та господарської практики.

3. ЕКОНОМІЧНІ ПОТРЕБИ ТА СУСПІЛЬНЕ ВИРОБНИЦТВО

Мета заняття - з'ясування ролі потреб та виробництва в економічній діяльності суспільства, розкриття сутності суспільного виробництва та його факторів.

План

1. Економічні потреби та інтереси, їх структура.
2. Сутність та цілі суспільного виробництва.
3. Обмеженість економічних ресурсів. Крива виробничих можливостей.
4. Фактори виробництва, та їх класифікації.

Ключові категорії: економічні потреби, економічні інтереси, економічні ресурси, виробництво, крива виробничих можливостей, альтернативні витрати, фактори виробництва, особистий фактор, речовий фактор, земля, праця, капітал, підприємницька здібність.

Контрольні запитання

1. Які класифікації економічних потреб ви знаєте?
2. Перелічіть види економічних інтересів.
3. Назвіть ознаки економічного ресурсу.

4. Охарактеризуйте стан використання ресурсів в економіці, обсяги виробництва в якій відповідають точці, що знаходиться зліва від кривої виробничих можливостей?
5. Розкрийте склад таких факторів виробництва, як земля, капітал.

Теми рефератів

1. Чинники економічних потреб.
2. Проблема обмеженості ресурсів та шляхи її подолання.
3. Зміни у факторах виробництва в процесі розвитку суспільства.
4. Галузева структура суспільного виробництва в Україні.

4. РЕЗУЛЬТАТИ Й ЕФЕКТИВНІСТЬ СУСПІЛЬНОГО ВИРОБНИЦТВА

Мета заняття – визначення результатів та ефективності суспільного виробництва, показників їх оцінки.

План

1. Результати суспільного виробництва. Структура сукупного суспільного продукту.
2. Система національного рахівництва (СНР). Показники суспільного виробництва національної економіки: валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, чистий національний продукт, національний доход.
3. Економічна ефективність та її показники.
4. Виробнича функція.

Ключові категорії: сукупний суспільний продукт, матеріальні витрати, чистий продукт, необхідний продукт, додатковий продукт, система національного рахівництва, валовий внутрішній продукт, валовий національний продукт, кінцевий продукт, додана вартість, національний доход, номінальні показники, реальні показники, економічна ефективність, соціальна ефективність, продуктивність праці, фондовіддача, матеріалоємність, виробнича функція.

Контрольні запитання

1. Які складові частини виділяють у сукупному суспільному продукті? Яке цільове призначення необхідного продукту?

2. Чим відрізняються показники «валовий внутрішній продукт» та «валовий національний продукт»?
3. Розкрийте економічний зміст категорії «національний дохід».
4. Розкрийте сутність поняття «ефективність».
5. Чому із зростанням матеріалоємності за незмінних інших умов зменшується ефективність виробництва?
6. Який вигляд має виробнича функція Кобба-Дугласа?

Теми рефератів

1. Оцінка результатів виробництва у національній економіці.
2. Міжнародні порівняння результатів виробництва національних економік.
3. Зміст економічної ефективності.
4. Економічна і соціальна ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств.

5. ВЛАСНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНІ СИСТЕМИ

Мета заняття - розкрити сутність та структуру економічної економічних відносин, економічної системи, місце в ній власності, визначити основні риси сучасних типів економічних систем.

План

1. Економічний зміст категорії «власність». Місце власності в системі економічних відносин.
2. Розвиток форм власності. Сучасні форми власності.
3. Теорія прав власності.
4. Економічна система та її структура.
5. Сучасні типи економічних систем.
6. Економічні реформи в умовах переходу від командно-адміністративної до ринкової економіки.

Ключові категорії: *власність, право власності, приватна власність, колективна власність, суспільна власність, державна власність, економічна система, традиційна економічна система, ринкова економічна система, командно-адміністративна економічна система.*

Контрольні запитання

1. Розкрийте структуру відносин власності.
2. Назвіть переваги та недоліки приватної власності, суспільної форми власності.
3. Які визначення категорії «економічна система» ви знаєте.?
4. Назвіть основні складові структури економічної системи. За якими ознаками відрізняються економічні системи?
5. Які питання вирішує будь-яка економічна система?
6. Дайте характеристику традиційній економічній системі. Для яких країн притаманний цей тип економічної системи в сучасних умовах?
7. Яким чином вирішується питання «що та скільки виробляти?» у ринковій, у командно-адміністративній системі?
8. Яка форма власності переважає в командно-адміністративній системі?

Теми рефератів

1. Розвиток форм власності.
2. Сучасні типи економічних систем.
3. Переваги та недоліки ринкової економічної системи.
4. Переваги та недоліки командно-адміністративної економічної системи.
5. Реформування власності в перехідній економіці.

6. ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ Й СТАЛИЙ РОЗВИТОК

Мета заняття - формування у студентів цілісної картини соціально-економічного розвитку суспільства, знань про джерела, та рухомі сили суспільно-економічного розвитку, критерії соціально-економічного прогресу.

План

1. Економічний розвиток, його джерела, рухомі сили та критерії соціально-економічного прогресу.
2. Сталий розвиток, його критерії.
3. Відтворення та його типи.
4. Економічне зростання та його значення в житті суспільства. Типи економічного зростання.

Ключові категорії: економічний розвиток, інновація, науково-технічний прогрес, науково-технічна революція, відтворення, просте

відтворення, розширене відтворення, економічне зростання, екстенсивний тип економічного зростання, інтенсивний тип економічного зростання.

Контрольні запитання

1. Розкрийте джерела соціально-економічного розвитку.
2. Назвіть критерії соціально-економічного прогресу.
3. Які основні цілі сталого розвитку?
4. Наведіть приклади збільшення обсягів виробництва при екстенсивному типі економічного зростання (інтенсивному типі економічного зростання).
5. Перелічіть фактори економічного зростання. Які фактори переважали для забезпечення економічного зростання в економіці США, Японії, Німеччині?
6. Які проблеми дозволяють вирішити суспільству економічне зростання?
7. Охарактеризуйте сучасні проблеми економічного зростання економіки України.

Теми рефератів

1. Фактори економічного зростання країн.
2. Концепція сталого розвитку.
3. Проблеми економічного зростання України.

6. ЦИКЛІЧНІСТЬ І ПЕРІОДИЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Мета заняття - формування знань про напрямки та особливості динаміки соціально-економічного розвитку.

План

1. Циклічність економічного розвитку.
2. Науково-технічний прогрес та науково-технічна революція. Інновації. Зміни під впливом НТР у суспільному виробництві.
3. Основні етапи соціально-економічного розвитку.
4. Постіндустріальне суспільство.

Ключові категорії: економічний цикл, «довгі хвилі», суспільно-економічна формація, аграрне суспільство, індустріальне суспільство, постіндустріальне суспільство.

Контрольні запитання

1. Які фази економічного циклу ви знаєте?
2. Які види економічних циклів вам відомі?
3. Які основні причини циклічності виділяють науковці?
4. Яка тривалість «довгої хвилі»? Хто з вчених-економістів обґрунтував теорію «довгих хвиль»?
5. Охарактеризуйте ступені суспільно-економічного розвитку з точки зору формаційного підходу, з точки зору техніко-технологічного підходу.
6. Назвіть основні риси постіндустріального суспільства.
7. Які ознаки постіндустріального суспільства ви спостерігаєте в економіці України?

Теми рефератів

1. Економічний цикл та його фази.
2. Теорії економічних циклів.
3. Теорія економічних циклів М.Д. Кондратьєва.
4. Циклічність в аграрному виробництві.
5. Четверта промислова революція.
6. Теорії постіндустріального суспільства.
7. Інформаційні технології та їх вплив на економічний розвиток.
8. Формування постіндустріального суспільства.

8. ТОВАРНЕ ГОСПОДАРСТВО. **ТОВАР І ЙОГО ВЛАСТИВОСТІ**

Мета заняття - осмислення розвитку товарного господарства та дослідження сутності й властивостей категорії «товар» як основи аналізу ринкових відносин.

План

1. Виникнення та основні риси товарного господарства.
2. Товар та його властивості.
3. Закон вартості.
4. Теорії вартості.

Ключові категорії: натуральне господарство, товарне господарство, суспільний поділ праці, натуральний продукт, товар, споживча вартість, вартість, корисність, мінова вартість, конкретна праця, абстрактна

праця, гранична корисність, закон спадної граничної корисності, закон вартості.

Контрольні запитання

1. Для яких етапів розвитку суспільства була характерна натуральна форма організації господарства?
2. Які умови спричинили виникнення та розвиток товарного виробництва?
3. Назвіть основні риси товарного господарства.
4. У чому різниця між категоріями «споживча вартість» та «корисність»?
5. Від яких факторів залежить корисність товару для конкретного споживача? Доведіть на прикладах, що із збільшенням кількості продукту, яку має споживач, додаткова корисність кожної ще однієї одиниці продукту буде зменшуватися.
6. Охарактеризуйте відомі вам теорії вартості. В чому полягає принципова різниця у визначенні вартості в трудовій теорії вартості та факторній теорії.

Теми рефератів

1. Причини виникнення товарного господарства.
2. Властивості товару.
3. Теорії вартості.
4. Трудова теорія вартості товару К.Маркса.
5. Теорія цінності товару А. Маршалла.

9. ГРОШІ ТА ЇХ ФУНКЦІЇ

Мета заняття - встановити сутність та роль грошей у функціонуванні економічних систем, з'ясувати особливості сучасної грошової системи.

План

1. Розвиток форм обміну. Еволюція грошей.
2. Сутність грошей та їх функції.
3. Сучасна грошова система.
4. Інфляція, її причини, види.

Ключові категорії: гроші; проста, одинична або випадкова форма вартості; розгорнута форма вартості; загальна форма вартості; грошова

система; масштаб цін; грошова емісія; закон товарно-грошового обігу; інфляція.

Контрольні запитання

1. Назвіть недоліки обміну товару на товар.
2. Дайте характеристику сучасним формам грошей.
3. Дайте оцінку твердженню: «Гроші - це те, що суспільство встановлює грошима».
4. Яку функцію виконують гроші в разі сплати ними за мобільний телефон; в разі сплати ними податків?
5. Дайте характеристику раціоналістичній та функціональній теоріям грошей.
6. З'ясуйте, як гіперінфляція відбивається на здібності грошей виконувати свої функції.
7. Яке визначення мала категорія «масштаб цін» в середині минулого сторіччя, яке має в сучасних умовах.
8. В чому проявляється відкрита інфляція, скрита інфляція?
9. До яких соціально-економічних наслідків призводить інфляція.

Теми рефератів

1. Еволюція грошей.
2. Теорії грошей.
3. Сучасні форми грошей.
4. Інфляція: причини та засоби протидії.
5. Особливості інфляції в економіці країн.

10. РИНОК І РИНКОВА ЕКОНОМІКА

Мета заняття - формування наукового уявлення про особливості функціонування ринкової економічної системи, її структуру, принципи та механізм дії.

План

1. Ринок, ринкова економіка.
2. Умови функціонування ринкової економіки.

3. Функції ринку.
4. Структура ринкової економіки.
5. Інфраструктура ринкової економіки.

***Ключові категорії:** ринок, ринкова економіка, конкуренція, ринкова інфраструктура.*

Контрольні запитання

1. Обґрунтуйте, чому утвердження прав приватної власності виступає однією з необхідних передумов функціонування ринкової економіки.
2. Чому «ринок» вважають багатозначним поняттям? Які його значення ви знаєте?
3. За якими критеріями класифікують ринки?
4. Які функції виконує ринок?
5. Який механізм лежить в основі стимулюючої функції ринку?
6. Наведіть схему руху товарів, ресурсів, доходів та платежів в ринковій економіці.
7. Що входить до складу сучасної ринкової інфраструктури?
8. Які функції виконує ринкова інфраструктура?

Теми рефератів

1. Сутність ринкової економіки.
2. Переваги та недоліки ринкової економічної системи.
3. Монополія та конкуренція в ринковій економіці.
4. Антимонопольна діяльність держави.
5. Антимонопольне законодавство

11. КОНКУРЕНЦІЯ ТА МОНОПОЛІЯ

Мета заняття – розкриття умов та значення конкуренції в механізмі ринкової економіки, причин та видів монополії, її наслідків, способів протидії.

План

1. Конкуренція. Методи конкурентної боротьби.
2. Види та причини виникнення монополії.
3. Організаційні форми концентрації та монополізації.

4. Моделі ринків: чиста конкуренція, чиста монополія, монополістична конкуренція, олігополія.
5. Антимонопольна політика держави.

***Ключові категорії:** природна монополія, адміністративна монополія, економічна монополія, недосконала конкуренція, концентрація, централізація, чиста конкуренція, чиста монополія, монополістична конкуренція, олігополія, моносонія.*

Контрольні запитання

1. До яких негативних наслідків призводить монополізація економіки.
2. Назвіть причини виникнення економічної монополії.
3. Які способи нецінової конкуренції ви знаєте?
4. Які причини виникнення адміністративної монополії?
5. Які шляхи концентрації виробництва?
6. Для яких галузей сучасної економіки характерна така модель ринку, як чиста конкуренція, чиста монополія, монополістична конкуренція?
7. Яке підприємство вважається монополістом згідно з українським законодавством?
8. Які заходи може вживати держава у випадку монопольної поведінки суб'єкта господарювання?

Теми рефератів

1. Монополія та конкуренція в ринковій економіці.
2. Антимонопольна діяльність держави.
3. Антимонопольне законодавство.

12. ПОПИТ І ПРОПОЗИЦІЯ.

Мета заняття - розгляд значення категорій попит та пропозиція, з'ясування процесу ціноутворення в ринковій економіці під впливом коливань попиту та пропозиції.

План

1. Попит та закон попиту. Нецінові фактори попиту.
2. Пропозиція, закон пропозиції. Нецінові фактори пропозиції.
3. Ринкова рівновага.

4. Еластичність попиту, її оцінка, чинники.
5. Еластичність пропозиції, її оцінка, чинники.

Ключові категорії: ціна, попит, пропозиція, закон попиту, закон пропозиції, рівноважна ціна, рівноважний обсяг пропозиції, взаємозаміщуючі товари, взаємодоповнюючі товари, еластичність попиту, еластичність пропозиції.

Контрольні запитання

1. Які нецінові фактори чинять вплив на попит; на пропозицію?
2. Що відбувається з кривою попиту на товар *A*, коли цей товар внаслідок рекламної кампанії стає популярним серед споживачів?
3. Як графічно відрізняється відбиття змін ціни товару від змін нецінових факторів на кривій попиту, кривій пропозиції?
4. Як зміниться рівноважна ціна товару *A* та рівноважний обсяг виробництва, якщо
 - споживачі очікують підвищення цін;
 - зростають ціни на товари, які є взаємодоповнюючими відносно товару *A*;
 - знижуються доходи споживачів;
 - підвищилася продуктивність праці в галузі виробництва товару *A*;
 - товар *A* оподатковується додатковим податком на його продаж;
 - більше товаровиробників спрямовують свої ресурси на виробництво товару *A*.
5. Яка ціна є рівноважною? Що відбувається на ринку, якщо товаровиробники встановлюють ціну нижче рівноважної, вище рівноважної?
6. Під впливом яких факторів встановлюється ціна на товари в ринковій економіці.

Теми рефератів

1. Фактори попиту.
2. Фактори пропозиції.
3. Практичне використання концепції еластичності.

13. КАПІТАЛ, ЙОГО СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА

Мета семінарського заняття - визначити зміст економічної категорії «капітал», дослідити природу та механізм утворення вартості й додаткової вартості в процесі руху капіталу.

План

1. Визначення категорії «капітал». Суперечність загальної формули руху капіталу.
2. Вартісні витрати та результати виробництва. Постійний та змінний капітал. Особливості товару робоча сила.
3. Норма додаткової вартості.
4. Теоретичні підходи до питання про джерело вартості і доходу.

Ключові категорії: капітал, загальна формула руху капіталу, вартість товару робоча сила, споживча вартість товару робоча сила, додаткова вартість, норма додаткової вартості, маса додаткової вартості, постійний капітал, змінний капітал, прибуток, норма прибутку

Контрольні питання

1. Дайте визначення капіталу згідно марксистської теорії. Чим відрізняється тлумачення категорії «капітал» К. Марксом та Д. Рікардо?
2. Розкрийте протиріччя загальної формули руху капіталу. Як вирішується це протиріччя в марксистській теорії?
3. За яких умов робоча сила стає товаром? Розкрийте споживчу вартість товару робоча сила? Які фактори визначають вартість робочої сили.
4. Чим відрізняються категорії «додаткова вартість» та «прибуток»; «норма додаткової вартості», «норма прибутку»?
5. Які фактори виробництва забезпечують утворення додаткової вартості в марксистській теорії, у факторній теорії?
6. Що розуміють під економічною експлуатацією фактора виробництва?

Теми рефератів

1. Вирішення проблеми про джерело вартості та доходу в різних економічних школах.
2. Робоча сила як елемент ринкової економіки.

14. ОБІГ І НАГРОМАДЖЕННЯ КАПІТАЛУ

Мета семінарського заняття – розкрити процеси обороту капіталу та його нагромадження.

План

1. Кругообіг та обіг капіталу. Стадії кругообігу капіталу.
2. Основний та оборотний капітал. Види зносу основного капіталу.
3. Процес утворення середньої норми прибутку та перетворення вартості в ціну виробництва.
4. Нагромадження капіталу.

Ключові категорії: *кругообіг капіталу, обіг капіталу, основний капітал, оборотний капітал, фізичний знос основного капіталу, моральний знос основного капіталу 1-го та 2-го роду, амортизація, швидкість обігу капіталу, органічна будова капіталу, нагромадження капіталу.*

15. ДОМОГОСПОДАРСТВА В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Мета заняття – розкрити роль домогосподарств в ринковій економіці, особливості бюджету домогосподарств.

План

1. Домогосподарство, його склад та економічні функції.
2. Доходи домогосподарства й витрати домогосподарства. Бюджет домогосподарств.
3. Раціональний споживчий вибір.
4. Прожитковий мінімум. Державне регулювання особистих доходів населення.

Ключові категорії: *домогосподарство, доходи домогосподарства, витрати домогосподарства, бюджет домогосподарства, криві байдужості, бюджетна лінія, прожитковий мінімум.*

Контрольні запитання

1. У чому різниця між категоріями «родина» і «домогосподарство»?

2. Які економічні функції домогосподарства виконують в ринковій економіці?
3. Які види доходів одержують домогосподарства в ринковій економіці.
4. Як розподіляється сукупний дохід домогосподарства?
5. Назвіть умови раціонального споживчого вибору.
6. Як розраховується прожитковий мінімум в Україні?

Теми рефератів

1. Роль домогосподарств в ринковій економіці.
2. Бюджет сучасного українського домогосподарства.
3. Методичні засади розрахунку прожиткового мінімуму.
4. Державне регулювання бюджету домогосподарств.

16. ПІДПРИЄМСТВА Й ПІДПРИЄМНИЦТВО В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Мета заняття - формування знань студентів стосовно ролі та місця підприємств в ринковій економіці, організаційно-економічних засад утворення та сутності підприємництва.

План

1. Підприємство як основна виробнича ланка сучасної економіки. Ознаки та функції підприємств.
2. Класифікації підприємств. Основні сучасні організаційно-правові форми підприємств.
3. Підприємництво та принципи підприємницької діяльності.

Ключові категорії: підприємство, фірма, підприємництво, індивідуальне підприємство, приватне підприємство, товариство, корпорація, транзакційні та трансформаційні витрати.

Контрольні запитання

1. Розкрийте значення підприємств у функціонуванні економіки.
2. У чому різниця між категоріями «підприємство» та «фірма»?
3. Яке пояснення утворенню підприємств в економіці дав Р. Коуз?
4. До якого виду витрат відносяться витрати на пошук покупців продукції підприємства та укладання угод на її продаж?

5. З'ясуйте різницю між індивідуальним та приватним підприємством, між товариством з обмеженою відповідальністю та акціонерним товариством.
6. Поміркуйте, яке своє підприємство ви б відкрили. Виберіть його організаційно-правову форму та з'ясуйте свій вибір.
7. Які принципи підприємницької діяльності передбачені в законодавстві України?

Теми рефератів

1. Підприємство - первинна ланка економіки.
2. Сучасні організаційно-правові форми підприємств.
3. Теорія фірми Р. Коуза.

17. ВАЛОВИЙ ДОХІД ПІДПРИЄМСТВА. ЕКОНОМІЧНІ ВИТРАТИ

Мета заняття - розкрити економічний механізм функціонування підприємств в умовах ринкової економіки, визначення доходу та витрат підприємств.

План

1. Складові доходу підприємства за Податковим кодексом України
2. Витрати виробництва, їх структура та класифікація.
3. Визначення беззбиткового обсягі виробництва.

Ключові категорії: *дохід, економічні витрати, зовнішні (бухгалтерські) витрати, внутрішні витрати, граничні витрати умовно-постійні та змінні витрати, закон спадної віддачі, собівартість.*

Контрольні запитання

1. Як співвідносяться між собою дохід підприємства та виручка від реалізації продукції.
2. Розкрийте шляхи збільшення виручки від реалізації продукції.
3. Чим відрізняються економічні витрати від бухгалтерських витрат?
4. Покажіть графічно залежність величини витрат від обсягу виробництва продукції.
5. Наведіть приклади умовно-постійних витрат, змінних витрат.

Теми рефератів

1. Формування доходу підприємства.
2. Витрати виробництва.
3. Собівартість продукції, її види.

18. ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВА

1. Прибуток та механізм його утворення. Фактори, що впливають на норму та масу прибутку.
2. Ризикованість бізнесу.
3. Поведінка підприємств у сфері ціноутворення.
4. Сутність та функції менеджменту підприємств.
5. Значення маркетингу у функціонуванні підприємств.

***Ключові категорії:** прибуток, нормальний прибуток, економічний прибуток, бухгалтерський прибуток, норма прибутку, рентабельність, ризик, менеджмент, маркетинг.*

Контрольні запитання

1. Які обґрунтування утворення економічного прибутку ви знаєте?
2. Які фактори впливають на норму прибутку?
3. Які види підприємницького ризику?
4. З'ясуйте методи встановлення ціни на підставі відчуження цінності товару. На яку відому вам продукцію встановлюються ціни подібним чином?
5. За яким методом встановлюються ціни на сільськогосподарську продукцію?
6. Які функції виконує менеджмент?
7. Яка роль маркетингу для господарської діяльності підприємства?

Теми рефератів

1. Теорії прибутку.
2. Способи зниження підприємницьких ризиків.
3. Оцінка економічної ефективності діяльності підприємств.
4. Методи ціноутворення.
5. Менеджмент: розвиток теорії та практики.
6. Маркетинг як філософія ринку.

19. ЗАЙНЯТІСТЬ І БЕЗРОБІТТЯ

Мета заняття – виявлення структури та особливостей функціонування ринку праці, з'ясування причин безробіття, його наслідків та заходів сприяння зайнятості населення.

План

1. Зайнятість. Раціональна та повна зайнятість.
2. Безробіття його зміст, причини, види та форми.
3. Оцінка рівня безробіття.
4. Соціально-економічні наслідки безробіття.
5. Державна політика сприяння зайнятості.

Ключові категорії: *зайнятість, безробіття, повна зайнятість, раціональна зайнятість, рівень безробіття, природний рівень безробіття, вимушене безробіття, фрикційне безробіття, структурне безробіття, циклічне безробіття.*

Контрольні запитання

1. Що означає «повна зайнятість» та «природний рівень безробіття»?
2. Проаналізуйте сучасний стан безробіття в Україні: його рівень, форми, регіональні особливості.
3. Для наступних ситуацій визначте тип безробіття (фрикційне, циклічне, структурне або сезонне):
 - А) працівник автомобілебудівного заводу звільнений у зв'язку з заміщенням його роботом;
 - Б) бухгалтер залишила свою роботу в Житомирі, щоб знайти нову роботу в Києві;
 - В) студент після закінчення університету шукає свою першу роботу;
 - Г) працівник магазину втратив свою роботу, тому що обсяги продажу під час спаду ділової активності скоротилися;
 - Д) будівельник не може знайти роботу взимку.
4. Які функції виконують профспілки?
5. У чому різниця визначення рівня безробіття за методикою Міжнародної організації праці (МОП) і Державної служби статистики України.

Теми рефератів

1. Міжнародні порівняння рівня безробіття.

2. Особливості безробіття в сучасній економіці України.
3. Безробіття: соціально-економічні наслідки.
4. Ринок праці та його інфраструктура.

20. РОЗПОДІЛ ДОХОДІВ У РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Мета заняття – аналіз механізму розподілу доходів в умовах ринкової економіки, визначення походження основних видів доходів, причин нерівності .

План

1. Доход, номінальний доход та реальний.
2. Принципи розподілу доходів в ринковій економіці. Функціональний розподіл доходів: марксистська та факторна концепція.
3. Ціноутворення на ринку праці. Заробітна плата, її форми.
4. Причини диференціації доходів населення в ринковій економіці.
5. Система соціального захисту та соціальна політика.

Ключові категорії: *доход, номінальні та реальні доходи, заробітна плата, процент, рента, крива Лоренца, Джині - коефіцієнт, соціальний захист, соціальне страхування.*

Контрольні запитання

1. Які чинники обумовлюють розподіл доходів у суспільстві?
2. Назвіть фактори виробництва та види доходів, які одержують власники факторів.
3. За яких умов при зростанні номінальної заробітної плати реальна заробітна плата зменшиться.
4. З'ясуйте головні причини нерівності в розподілі доходів в ринковій економіці.
5. Побудуйте криву Лоренца за такими даними: найбідніші 20% населення володіють 7% доходів, наступні 20% населення отримують 12% сукупних доходів, ще 20% населення мають 18% доходів, наступні 20% мають 22% доходів та найбагатші 20% населення – 41% доходів.
6. З'ясуйте чи ефективно втручання держави у перерозподіл доходів.

Теми рефератів

1. Рівність у розподілі доходів та економічна ефективність.
2. Причини нерівності в розподілі доходів.
3. Стан оплати праці в Україні.

21. АГРАРНІ ВІДНОСИНИ Й РЕНТА

Мета заняття - з'ясування особливостей дії економічних законів в аграрній сфері, механізму утворення земельної ренти.

План

1. Місце в сучасній економіці сільського господарства.
2. Особливості відтворення в сільському господарстві.
3. Сутність аграрних відносин. Власність на землю. Ринок землі.
4. Земельна рента, її визначення, походження та види.
5. Сучасні форми господарювання в сільському господарстві.
6. Державна аграрна політика.

Ключові категорії: *сільське господарство, аграрний сектор, агропромисловий комплекс, аграрні відносини, рента, абсолютна рента, диференціальна рента, монопольна рента, фермерське господарство, ціна землі, аграрна політика.*

Контрольні запитання

1. Чим відрізняються процеси відтворення в сільському господарстві та промисловості?
2. Що є причиною виникнення земельної ренти?
3. Оцініть еластичність попиту на сільськогосподарську продукцію.
4. Яку структуру має агропромисловий комплекс?
5. Які форми господарювання в сільському господарстві в розвинутих країнах?
6. Що таке ціновий диспаритет?
7. Які зміни відбуваються у формах власності на землю та господарювання в сучасній Україні?

8. Які форми господарювання, на ваш погляд, найбільш перспективні для сільського господарювання України?
9. Обґрунтуйте необхідність державної підтримки сільськогосподарських виробників. Які засоби для цього може використовувати держава.

Теми рефератів

1. Рента та її види.
2. Теорія ренти Д. Рікардо.
3. Теорія ренти К.Маркса.
4. Методи визначення ціни землі.
5. Сучасні форми господарювання в аграрному виробництві України.
6. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва у розвинутих країнах.

22. АГРАРНІ ВІДНОСИНИ Й РЕНТА

Мета заняття - з'ясування особливостей дії економічних законів в аграрній сфері, механізму утворення земельної ренти.

План

1. Місце в сучасній економіці сільського господарства.
2. Особливості відтворення в сільському господарстві.
3. Сутність аграрних відносин. Власність на землю. Ринок землі.
4. Земельна рента, її визначення, походження та види.
5. Сучасні форми господарювання в сільському господарстві.
6. Державна аграрна політика.

Ключові категорії: *сільське господарство, аграрний сектор, агропромисловий комплекс, аграрні відносини, рента, абсолютна рента, диференціальна рента, монопольна рента, фермерське господарство, ціна землі, аграрна політика.*

Контрольні запитання

1. Чим відрізняються процеси відтворення в сільському господарстві та промисловості?
2. Що є причиною виникнення земельної ренти?
3. Оцініть еластичність попиту на сільськогосподарську продукцію.

4. Яку структуру має агропромисловий комплекс?
5. Які форми господарювання в сільському господарстві в розвинутих країнах?
6. Що таке ціновий диспаритет?
7. Які зміни відбуваються у формах власності на землю та господарювання в сучасній Україні?
8. Які форми господарювання, на ваш погляд, найбільш перспективні для сільського господарювання України?
9. Обґрунтуйте необхідність державної підтримки сільськогосподарських виробників. Які засоби для цього може використовувати держава.

Теми рефератів

1. Рента та її види.
2. Теорія ренти Д. Рікардо.
3. Теорія ренти К.Маркса.
4. Методи визначення ціни землі.
5. Сучасні форми господарювання в аграрному виробництві України.
6. Державна підтримка сільськогосподарського виробництва у розвинутих країнах.

23. ТОРГОВЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ І ФОРМИ ТОРГІВЛІ

Мета заняття – розкрити роль торгівлі у функціонуванні економіки, механізм утворення торгового прибутку та діяльності товарної біржі.

План

1. Функції торгівлі.
2. Оборót торговельного капіталу та механізм утворення торговельного прибутку.
3. Форми торгівлі.
4. Товарна біржа та механізм її функціонування.

Ключові категорії: торгівля, торговельний капітал, торговельний прибуток, роздрібна торгівля, оптова торгівля, товарна біржа, угоди «спот», форвардні, ф'ючерсні, хеджування, брокер, котирування.

Контрольні запитання

1. Проаналізуйте відомі вам теоретичні підходи до походження та сутності торгового капіталу.
2. Які засоби може використовувати підприємець у торгівлі для зменшення обсягів авансового капіталу.
3. Яка торгівля вважається роздрібною? Які нові форми торгівлі з'явилися в останні десятиріччя?
4. Розкрийте основні та допоміжні функції торгової біржі.
5. За якими видами товарів ведуть торги на біржі?
6. Розкрийте основні види угод на біржі?
7. Хто має приймати участь у біржових торгах?

Теми рефератів

1. Торгівля та її роль у функціонуванні економіки.
2. Товарні біржі: їх еволюція.
3. Механізм функціонування товарної біржі.
4. Сучасні форми торгівлі.

24. ПОЗИЧКОВИЙ ВІДСОТОК. БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

Мета заняття - розглянути сутність позичкового капіталу, позичкового відсотка та основні інститути банківської системи.

План

1. Позичковий капітал. Норма позичкового проценту, фактори що впливають на неї.
2. Форми та принципи кредиту.
3. Кредитна система. Банки.
4. Центральний банк та його функції.
5. Види операцій комерційних банків.

Ключові категорії: позичковий капітал, позичковий процент, кредит, банк, вексель, емісія, активні банківські операції, пасивні операції, комісійно-посередницькі операції, банківський прибуток.

Контрольні запитання

1. Чи відрізняються номінальна та реальна ставки процента?
2. Розкрийте принципи кредитування. Назвіть основні форми кредиту.
3. Перелічите основні функції центрального банку.
4. Які види вкладів до комерційних банків ви знаєте?
5. Які операції комерційних банків вважаються активними?
6. До якого виду операцій комерційних банків відноситься видача кредитів; операції з обміну іноземної валюти; операції з переказу коштів клієнтів.

Теми рефератів

1. Кредит, його форми та функції.
2. Сучасна кредитно-банківська система України.
3. Операції комерційних банків.

24. РИНОК ЦІННИХ ПАПЕРІВ

Мета заняття - розглянути види цінних паперів, їх роль в економіці та основні інститути ринку цінних паперів.

План

1. Види цінних паперів.
2. Види акцій.
3. Види облігацій.
4. Фондова біржа.

Ключові категорії: цінні папери, акції, облігації, векселі, курс акцій, фондова біржа.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте відомі вам види акцій.
2. У чому відмінність облігацій від акцій?
3. Які види вторинних цінних паперів ви знаєте?
4. Які функції виконує фондова біржа?

Теми рефератів

1. Основні види цінних паперів в Україні.
2. Фондова біржа та її роль у функціонуванні економіки.

26. ЕКОНОМІЧНІ ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВИ В ЗМІШАНІЙ ЕКОНОМІЦІ РИНКОВОГО ТИПУ

Мета заняття - обґрунтувати необхідність, напрямки та інструменти державного регулювання ринкової економіки, визначити економічні функції держави в змішаній економіці ринкового типу.

План

1. Перваги та недоліки ринкової економіки.
2. Економічні функції держави в ринковій економіці.
3. Методи державного регулювання ринкової економіки.
4. Змішана економіка. Конкретно-історичні моделі змішаної економіки.

***Ключові категорії:** господарський механізм, державне регулювання економіки, антимонопольне законодавство, зовнішні ефекти, суспільні товари, адміністративні та економічні методи державного регулювання, державний сектор, змішана економіка.*

Контрольні запитання

1. Які недоліки притаманні ринковій економіці?
2. Які засоби може використовувати держава в антимонопольній діяльності?
3. Що уявляють собою так названі «суспільні товари»? Назвіть їх основні риси, наведіть приклади суспільних товарів.
4. Наведіть приклади негативних, позитивних зовнішніх ефектів.
5. Чим обумовлені відмінності конкретно-історичних моделей змішаної економіки?

Теми рефератів

1. Економічні теорії про державне регулювання ринкової економіки.
2. Шведська модель ринкової економіки.
3. Соціальне ринкове господарство ФРН.
4. Роль держави в економічному зростанні нових індустріальних країн.

27. ФІСКАЛЬНА ТА МОНЕТАРНА ПОЛІТИКИ

Мета заняття - визначення сутності, видів та інструментів фінансової та монетарної політик.

План

1. Фінансова система. Податки, державний бюджет.
2. Фінансова політика
3. Монетарна політика та її інструменти.

Ключові категорії: *фінанси, податки, державний бюджет, фінансова політика, грошово-кредитна політика, облікова ставка, норма резервування.*

Контрольні запитання

1. Розкрийте зміст категорій «фінанси», «фінансова система».
2. Які основні статті видатків Державного бюджету України на поточний рік?
3. Які засоби може використовувати держава для покриття дефіциту Державного бюджету?
4. Які принципи оподаткування ви знаєте?
5. Розкрийте зміст регулюючої функції податків.
6. Які інструменти фінансової та грошово-кредитної політики використовує держава для впливу на економіку?

Теми рефератів

1. Податкова система України: сучасний стан та напрямки реформування.
2. Функції НБУ.

28. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО Й ГЛОБАЛІЗАЦІЯ

Мета заняття - формування уявлення про еволюцію та структуру світового господарства як цілісної системи, сутність та суперечності глобалізації, особливості інтеграції України у світове господарство.

План

1. Етапи розвитку світового господарства.

2. Глобалізація та її суперечності.
3. Інтеграція України у світове господарство.

***Ключові категорії:** світове господарство, міжнародна торгівля, глобалізація, міжнародний поділ праці.*

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте ступені розвитку світового господарства.
2. Розкрийте теорію порівняльних переваг Д. Рікардо.
3. Які позитивні та негативні наслідки глобалізації?

Теми рефератів

1. Еволюція світового господарства.
2. Глобалізація та її суперечності.

29. МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Мета заняття - формування уявлення про сучасні форми міжнародних економічних відносин.

План

1. Сучасні форми міжнародних економічних відносин.
2. Міжнародна торгівля та її економічні основи.
3. Форми зовнішньоторгової політики. СОТ.
4. Світова валютна система.

***Ключові категорії:** міжнародна торгівля, глобалізація, міжнародний теорія абсолютних переваг, теорія порівняльних переваг, валютний курс, система золотого стандарту, Бреттон-Вудська валютна система, Ямайська валютна система, інтеграція, глобальні проблеми.*

Контрольні запитання

1. Розкрийте теорію порівняльних переваг Д. Рікардо.
2. Які сучасні форми зовнішньоекономічних зв'язків ви знаєте?
3. Які інтеграційні об'єднання ви знаєте?
4. Які цілі та методи політики протекціонізму?
5. Які складові утворюються світову валютну систему?

Теми рефератів

1. Принципи та функції СОТ
2. Роль світової торгівлі в розвитку країн.
3. Переваги та недоліки політики протекціонізму.

30. ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ГЛОБАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

Мета заняття – формування розуміння змісту та шляхів вирішення глобальних проблем.

План

1. Глобальні проблеми та їх види.
2. Економічний аспект глобальних проблем.
3. Шляхи вирішення глобальних проблем.
4. Прогрес країн у досягненні цілей сталого розвитку.

Ключові категорії: *глобальні проблеми.*

Контрольні запитання

1. Які групи проблем ви можете виділити у складі глобальних проблем сучасності.
2. У чому полягає економічний аспект глобальних проблем?

Теми рефератів

1. Глобальні проблеми та їх види.
2. Шляхи вирішення глобальних проблем.

5. ГЛОСАРІЙ

Абсолютна рента (у теорії К. Маркса) – це плата за використання земельних ресурсів (або частина додаткової вартості, створеної у сільському господарстві), яка зумовлена низькою органічною будовою капіталу у сільському господарстві, обмеженістю землі та монополією приватної власності як на об'єкт господарювання. Абсолютна земельна рента може бути визначена як перевищення прибутку від господарювання на земельній ділянці над величиною прибутку, який був би одержаний при вкладенні капіталу за середньої норми прибутку у промисловість.

Аграрні відносини – це відносини з приводу власності на землі сільськогосподарського призначення.

Агропромисловий комплекс (АПК) – це сукупність інтегрованих галузей економіки, пов'язаних між собою забезпеченням виробництва сільськогосподарської продукції, населення продовольством та промисловістю сільськогосподарською сировиною.

Акція - цінний папір без установленого строку обігу, що засвідчує дольову участь у статутному фонді акціонерного товариства, підтверджує членство в акціонерному товаристві та право на участь в управлінні ним, дає право його власникові на одержання частини прибутку у вигляді дивіденду, а також на участь у розподілі майна при ліквідації акціонерного товариства.

Альтернативні витрати – та кількість продукту від виробництва, якої необхідно відмовитися, щоб виробити певну кількість іншої продукції.

Амортизація – процес поступового переносу вартості основного капіталу на вартість готового продукту.

Банк – установа, основними функціями якої є кредитування суб'єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залучення коштів, касове та розрахункове обслуговування економічних суб'єктів, виконання валютних та інших банківських операцій.

Безробіття – це таке становище в економіці, коли ті, хто можуть і бажають працювати не можуть знайти роботу.

Вартість (за трудовою теорією вартості) – це суспільно-необхідні витрати праці на виробництво товару.

ВВП (валовий внутрішній продукт) – сукупна ринкова вартість кінцевих товарів та послуг, що вироблені на території країни за певний проміжок часу.

Відтворення – постійно відновлюваний процес виробництва.

Виробництво – процес взаємодії його факторів, результатом якого стає речовий продукт або послуга, тобто певне благо.

Виробнича функція – функція, яка відображає залежність обсягів виробництва від застосованих факторів.

Відсоток (процент) – це плата за право використання позичкового капіталу.

Власність як економічна категорія – відносини між людьми з приводу привласнення благ. Власність включає відносини з користування, розпорядження, володіння, відчуження та привласнення благ.

ВНП – сукупна ринкова вартість кінцевих товарів та послуг, що вироблені національними факторами виробництва за певний проміжок часу.

Внутрішні витрати (неявні) – це доходи на власні ресурси. Вони дорівнюють доходам, які були б одержані підприємцем на власні ресурси за найкращого альтернативного способу їх використання.

Глобалізація – це процес розширення, поглиблення та прискорення взаємозв'язків у світовому просторі, зростання відкритості та взаємозалежності країн, утвердження загальних принципів організації економічної діяльності та однотипних інститутів, що призводить до формування світової економічної системи.

Глобальні проблеми – це проблеми, які пов'язані з природними, природно-антропогенними та суто антропогенними явищами, що виникли в процесі розвитку сучасної цивілізації та мають загальнопланетарний характер як за масштабами свого впливу, так і за способами їх вирішення, потребуючи координації зусиль всього світового співтовариства.

Господарський механізм економіки – сукупність організаційно-економічних відносин, тобто система форм, методів, інструментів та важелів організації і регулювання економіки утворюють.

Граничний продукт фактора виробництва – це обсяг виробництва, який одержаний при залученні у виробництво ще однієї одиниці фактора виробництва.

Граничні витрати – це додаткові витрати, які необхідні для виробництва ще однієї одиниці продукції.

Граничний дохід – це дохід від реалізації ще однієї одиниці продукції.

Гранична корисність – корисність ще однієї додаткової одиниці блага.

Гроші (еволюційна теорія) – товар, який у обміні виконує роль загального еквіваленту; (раціоналістична теорія) – засіб для обслуговування транзакцій для скорочення їх витрат, який є результатом угоди між людьми та затверджений державою; (функціональна теорія) – все те, що виконує функції грошей.

Грошова система – форма організації грошового обігу, яка склалася історично та закріплена законами певної країни.

Державне регулювання економіки – систематичний вплив держави на організацію та протікання процесів в економічній системі шляхом використання економічних, адміністративних, інституційних та соціально-психологічних методів з метою забезпечення системної ефективності.

Диспаритет цін на продукцію сільського господарства та матеріально-технічні ресурси – випереджаюче зростання цін на матеріально-технічні ресурси порівняно із зростанням цін на сільськогосподарську продукцію

Диференційна рента – додатковий дохід, який одержують землевласники за здані в оренду кращі за родючістю та місцерозташуванням земельні ділянки.

Дохід – сума коштів, одержаних економічним суб'єктом за певний період.

Економіко-математична модель – спрощений, схематичний у вигляді рівнянь та графіків опис залежностей між економічними явищами та процесами.

Економічна експлуатація – привласнення економічними суб'єктами вартості (її частини), створеної факторами виробництва, власниками яких є не вони.

Економічна ефективність – характеристика економічної діяльності, яка виражає її результативність шляхом співставлення результатів з витратами. Виробництво є ефективним, якщо результати виробництва є більшими за витрати.

Економічна політика держави – процес визначення та застосування сукупності заходів держави для досягнення тактичних та стратегічних цілей в сфері функціонування та розвитку економічної системи

Економічна система – конкретно-історична сукупність соціально-економічних відносин, організаційно-економічних відносин, продуктивних сил, що визначає форми та порядок господарського життя суспільства.

Економічне зростання – кількісні та якісні зміни у виробництві, що призводять до збільшення його кінцевих результатів.

Економічні витрати – всі виплати, які підприємство має зробити, або всі доходи, які підприємство має забезпечити постачальникам ресурсів, щоб залучити ці ресурси у власне виробництво. У складі економічних витрат виділяють зовнішні та внутрішні витрати.

Економічні відносини – відносини між людьми з приводу виробництва, обміну, розподілу і споживання благ.

Економічні закони – істотні, стійкі, як правило, причинно-наслідкові зв'язки між економічними процесами і явищами.

Економічні інтереси – спонукальні мотиви задовольнити потреби; вигоди, які намагаються досягти у процесі економічної діяльності.

Економічні категорії – теоретичні поняття, що відображають узагальнено економічні процеси і явища. Економічні категорії: ціна, вартість, гроші, попит, пропозиція.

Екстенсивний тип економічного зростання – таке збільшення обсягів виробництва, яке відбувається за рахунок збільшення кількості факторів виробництва.

Еластичність попиту – ступінь реакції попиту у відповідь на зміни ціни. Нееластичний попит – це такий попит, який навіть за значних змін ціни майже не змінюється (наприклад, попит на хліб, сіль, ліки, електроенергію). Еластичний попит – це такий попит, який значно змінюється навіть за незначних змін ціни (наприклад, попит на меблі, їжу у ресторані).

Еластичність пропозиції – це ступінь реакції пропозиції у відповідь на зміни ціни. Еластична пропозиція – це така, яка значно змінюється навіть за незначних змін ціни. Нееластична – це така, яка навіть за значних змін ціни змінюється незначно.

Зайнятість – це діяльність індивідів, яка спрямована на створення благ (нової вартості) та приносить, як правило, дохід.

Закон попиту – за незмінних інших умов із підвищенням цін на товари попит на них зменшується, із зниженням цін – попит на товари зростає, тобто між ціною на товар та попитом на нього існує зворотна залежність.

Закон пропозиції – за незмінних інших умов із підвищенням ціни обсяг пропозиції збільшується, із зниженням ціни обсяг пропозиції зменшується, тобто між рівнем цін та пропозицією існує прямий зв'язок.

Закон товарно-грошового обігу визначає залежність між сумою цін товарів, кількістю грошей у обігу та швидкістю їх обігу.

Алгебраїчний вираз закону товарно-грошового обігу за формулою Фішера є таким:

$$PQ = MV ,$$

де Р – середній рівень цін товарних угод; Q – кількість товарних угод; М – кількість грошей у обігу; V – швидкість обігу грошової одиниці.

Алгебраїчний вираз закону товарно-грошового обігу за формулою Маркса є таким:

$$K = \frac{\sum O - Kp + \Pi - B\Pi}{o} ,$$

де К – кількість грошей у обігу; Ц – ціни товарів; Кр – сума товарів, проданих у кредит; П – сума платежів, за якими настав термін погашення;

ВП – платежі, що взаємопогашаються; о – кількість оборотів грошової одиниці за рік.

Закон спадної граничної віддачі – починаючи з певної кількості витрат, послідовне додавання одиниць змінного ресурсу до постійного дає менший граничний (додатковий) продукт у розрахунку на кожну наступну одиницю змінного ресурсу.

Заробітна плата - грошовий вираз вартості робочої сили; кількість коштів, які виплачуються працівнику за виконану роботу.

Засоби праці – комплекс речей, якими суб'єкти діють на предмети праці, та які утворюють матеріальні умови виробництва, наука.

Змінний капітал – частина капіталу, яка витрачається на придбання робочої сили та в процесі виробництва змінює свою вартість (**v**).

Змінні витрати – витрати, які змінюються пропорційно зміні обсягів виробництва. Наприклад, витрати на сировину, матеріали, відрядну оплату праці.

Змішана економіка – економіка, в якій господарський механізм поєднує механізми різних типів економічних систем.

Зовнішні витрати (явні, бухгалтерські або господарські) – це плата за ресурси зовнішнім постачальникам, тобто тим, які не є власниками підприємства.

Зовнішні ефекти – ситуація, коли вигоди або втрати від споживання товарів несуть треті особи, які не є ні виробниками, ні споживачами цих товарів.

Інновації – нововведення, що призводять до удосконалення або появи нових продуктів, технологій, засобів виробництва та управління.

Інтенсивний тип економічного зростання – таке економічне зростання, яке відбувається за рахунок якісного удосконалення факторів виробництва та поліпшення організації їх взаємодій.

Інфляція – знецінення грошової одиниці. Відкрита інфляція має місце за вільних цін та виявляється у зростанні цін. Прихована інфляція має місце в умовах фіксованих цін та виявляється у товарному дефіциті.

Капітал має декілька значень:

- як ключове відношення капіталістичної економіки – це засіб для одержання доходу, або вартість, що приносить додаткову вартість (дохід);
- як фактор виробництва – це сукупність засобів виробництва.

Крива виробничих можливостей (КВМ) – це геометрична сукупність точок, координати яких відповідають комбінації максимально можливих обсягів виробництва двох альтернативних видів продукції в умовах обмежених ресурсів.

Крива Лоренца – крива, яка відображає розподіл доходів у суспільстві, та для побудови якої по горизонтальній вісі відкладають відсоток домогосподарств, по вертикальній – відповідний відсоток доходів.

Маркетинг – комплексна система організації виробництва та збуту продукції, яка орієнтована на задоволення потреб споживачів та одержання прибутку на основі дослідження та прогнозування ринку, вивчення внутрішньої та зовнішнього середовища підприємства, розробки стратегії і тактики поведінки підприємства на ринку.

Менеджмент – вид діяльності з управління організацією; орган або апарат управління, категорія людей, які здійснюють роботу по управлінню; спеціальна галузь знань, наука про управління.

Методи економічної теорії – сукупність способів, прийомів, що використовуються для пізнання предмета науки.

Міжнародні економічні відносини – це економічні взаємозв'язки між суб'єктами світового господарства

Мінова вартість – спроможність товару обмінюватися на інші у певному співвідношенні.

Монополія – це така ситуація на ринку, коли кількість виробників стає такою малою, що кожний може впливати на обсяги пропозиції та рівень цін; підприємства або їх об'єднання, які виробляють значну кількість певного

продукту, що дає їм можливість контролювати ринок цього продукту та впливати на процеси ціноутворення.

Монопсонія – це така ситуація на ринку, коли численним продавцям товару протистоїть один покупець.

Моральний знос основного капіталу 1-го роду – відносне знецінення засобів праці внаслідок появи їх дешевших аналогів. Моральний знос 2-го роду – відносне знецінення засобів праці внаслідок появи їх більш досконалих (більш продуктивних або економічних) аналогів.

Національне багатство – це сукупність матеріальних і нематеріальних благ, економічних ресурсів, які можуть бути залучені у виробництво, на певний момент часу.

Номінальний валютний (обмінний) курс – це відносна ціна національної валюти країни, тобто ціна однієї валюти виражена в одиницях іншої.

Номінальні доходи економічних суб'єктів – це фактично одержані доходи у грошовому виразі.

Номінальні показники – це вартісні показники, розраховані у поточних цінах.

Нормальний прибуток – це мінімальна плата, яка необхідна, щоб утримати ресурси підприємця на даному підприємстві.

НТР (науково-технічний прогрес) – якісні докорінні зміни у розвитку продуктивних сил на основі докорінно нових знань та винаходів.

Облігація - цінний папір, що засвідчує позичення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений у ньому строк з виплатою фіксованого процента (якщо інше не передбачено умовами випуску).

Оборотний капітал – частина продуктивного капіталу, яка витрачається на предмети праці та робочу силу, повністю споживається протягом одного виробничого циклу виробництва та повністю переносить свою вартість на вартість готової продукції.

Основний капітал – частина продуктивного капіталу, яка втілена у засобах праці, тривалий час приймає участь у виробництві та переносить свою вартість на готовий продукт поступово у вигляді амортизаційних відрахувань.

Підприємство – організаційно-економічна система, в межах якої здійснюється виробництва товарів та послуг та метою діяльності якої є одержання прибутку

Підприємництво – самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів та отримання прибутку.

Позичковий капітал – капітал, який надається власником грошових коштів у користування іншим суб'єктам економічної діяльності на умовах повернення, терміновості та платності.

Постійний капітал – це частина капіталу, яка втілена у засобах виробництва, переносить свою вартість на готову продукцію та не змінює її у процесі виробництва.

Потреба – відчуття недоліку або відсутності блага, що знаходить вираз у бажанні отримати це благо.

Права власності – це врегульовані у законах або неформальних нормах відносини з приводу володіння, користування і розпорядження благами.

Праця – усвідомлена, цілеспрямована діяльність людини, в процесі якої створюється благо.

Предмет економічної теорії – економічні відносини в єдності з продуктивними силами, а також поведінка економічних суб'єктів в процесі вибору оптимальних способів використання обмежених ресурсів для задоволення зростаючих потреб індивідів та суспільства.

Предмети праці – це те, на що спрямована трудова діяльність людини (сировина, матеріали).

Приватизація – це передача об’єктів державної власності у інші форми власності.

Продуктивні сили – система суб’єктивних (людина) та речових елементів (засоби виробництва), які використовуються у перетворенні навколишнього середовища для створення умов існування людини і суспільства та їх розвитку.

Рента – це плата за використання землі та інших природних ресурсів, пропозиція яких обмежена.

Рентабельність виробництва продукції відображає прибуток на одиницю витрат та дорівнює відсотковому відношенню прибутку до собівартості.

Реальні показники – це вартісні показники, розраховані у цінах базисного періоду.

Ресурси – це все, що може бути використаним у створенні благ. Види ресурсів: природні, матеріальні, нематеріальні, трудові.

Ринкова економіка – форма організації економічної системи, що заснована на товарному виробництві, в якій взаємодія між покупцями та продавцями забезпечується через ринок. Умови функціонування ринкової економіки є такими.

Ринкова інфраструктура – сукупність елементів, що забезпечують безперебійні господарські взаємозв’язки та взаємодії суб’єктів ринкової економіки, оптимізують рух товарних, грошових та інформаційних потоків.

Ринок – сукупність економічних відносин з приводу купівлі-продажу товарів за вільними цінами, що встановлюються на основі взаємодії попиту та пропозиції.

Робоча сила - сукупність фізичних сил і розумових здібностей людини, які вона використовує у процесі створення благ.

Середні витрати – витрати на виробництво одиниці продукції (АТС:Q).

Сталий розвиток, визначений ООН, як розвиток, що задовольняючи потреби сучасного часу не ставить під загрози можливості майбутніх поколінь.

Споживна вартість – об'єктивна спроможність товару задовольняти потреби

Суспільні товари – товари, які характеризуються невиключністю (тобто їх неможливо виключити із споживання інших, якщо товари стали доступні для споживання хоч для однієї особи, і таким чином неможливо виключити із споживання тих, хто не оплачує ці товари) та неконкурентністю (тобто споживання товару однією особою не робить неможливим споживання іншою). Прикладом суспільних товарів та послуг є освітлення вулиць, національна оборона, дороги.

Товар – продукт виробництва, який призначений для обміну.

Товарна біржа – це особливий вид постійно діючого ринку, на якому укладаються угоди з оптової купівлі-продажу товарів, що є якісно однорідними та стандартизованими.

Товарне господарство – це така форма організації суспільного господарства, в якій продукція виробляється для обміну, а не для споживання виробником.

Умовно-постійні витрати (умовно-постійні) – це ті витрати, які не змінюються в залежності від зміни обсягу виробництва. Наприклад, витрати на будівництво споруд, закупівлю машин, обладнання, утримання адміністративного апарату.

Фактори виробництва – це ресурси, залучені у виробничий процес; сукупність елементів, у процесі взаємодії яких забезпечується створення продукту.

Фізичний знос основного капіталу – втрата споживної вартості засобів праці внаслідок їх виробничого використання або дії зовнішніх фізичних чинників.

Фондова біржа – організований, регулярно працюючий ринок по купівлі-продажу цінних паперів.

Ціна – вартість товару у грошовому виразі; кількість грошей, на яку обмінюють товар.

Цінні папери - грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики, визначають взаємовідносини між особою, яка їх випустила, та її власником і передбачають, як правило, виплату доходу у вигляді дивідендів або процентів, а також можливість передачі грошових та інших прав, що впливають з цих документів, іншим особам

6. РЕКОМЕНДОВАНІ ПІРУЧНИКИ ТА НАВЧАЛЬНІ ПОСІБНИКИ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ»

1. Економічна теорія: Політекономія : підручн. / За ред. В.Д. Базилевича. – 8-ме вид. Київ: Знання, 2012. 685 с.
2. Кушнір В.С. Основи економічної теорії : навч. посібн. / В.С. Кушнір, Г.Є. Мазнєв, В.Г. Рижков. Х.: ХДТУСГ, 2001. 242 с.
3. Онегіна В.М., Батюк Л.А., Кравченко Ю.М. Економічна теорія. Практикум. Харків: ДБТУ, 2024. 40 с.
4. Основи економічної теорії: політекономічний аспект: підручник / Відп. ред. Г.Н. Климко. 5-те вид., випр. Київ: Знання-прес, 2004. 615 с.
5. Основи теорії економіки : навч. посіб. / [Кушнір В.С., Мазнєв Г.Є., Рижков В.Г., Бережний В.М. та інші.] Київ: Кондор, 2007. 229 с.
6. Політична економія: навч. посіб. / За редакцією Г.І. Башнянина і Є.С. Шевчук. 4-те вид., перероблене і виправлене. Львів: «Новий світ – 2000», 2005. 527 с.
7. Політична економія : підручник / За ред. Ю.В. Ніколенко. Київ: Центра учбової літ-ри. 2009.
8. Політична економія: підручник / за ред. В.Г. Федоренко,. Київ : Алерта, 2008. 632 с.
9. McConnell K., Brue S. Economics: principles, problems and policy. 17-Ed., New York : McGraw-Hill, 876 p.
10. Економічна теорія: підручник / за заг. ред. В.П. Якобчук. – К.: Видавництво Ліра-К, 2020. – 450 с.

Періодичні наукові видання

1. Економічна теорія
2. Економіка України
3. Економіка АПК
4. Фінанси України
5. Економіст

Корисні сайти

Законодавство України (Верховна Рада України):

zakon.rada.gov.ua

Державна служба статистики України: ukrstat.gov.ua

Національний банк України: bank.gov.ua

Міжнародний валютний фонд: imf.org

Світовий банк: worldbank.org

Світова організація торгівлі: wto.org

7. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

Оцінюючи результати учбової роботи студентів викладач, перш за все, визначає наступні рівні мислення студентів:

- рівень *репродуктивного мислення*, коли студент відповідає, намагаючись передати вивчений текст, не уявляючи собі суті проблеми, і не може самостійно зробити узагальнення та висновки;
- рівень *самостійного мислення*, коли студент відповідає на основі узагальнення економічних явищ, які висвітлені в різних літературних джерелах, вільно коментує прочитаний матеріал, виділяє головні теоретичні положення і самостійно робить висновки;
- рівень *творчого мислення* базується на самостійній інтерпретації теоретичного матеріалу із залученням сучасної інформації, що містить елементи новизни, володіє методами аналізу, синтезу, абстрактного мислення, вільно узагальнює теоретичний матеріал та самостійно робить висновки.

При визначенні знань студентів викладач враховує:

- а) знання студента відносно сутності економічних процесів та явищ, їх взаємозв'язків;
- б) вміння правильно використовувати категоріальний апарат політекономії;
- в) здібність систематизувати та узагальнювати матеріал;
- г) культуру відповіді, яка визначається грамотністю мови, логічністю, послідовністю і переконливістю;
- д) вміння застосовувати теоретичний матеріал для виконання практичних завдань та аналізу реальної економічної дійсності.

Виходячи з вищезазначених вимог, встановлюються наступні критерії оцінок знань студентів за національною шкалою:

- оцінка **«відмінно»** виставляється тоді, коли відповідь студента побудована на рівні самостійного творчого мислення, розкриває питання за розгорнутим планом, студент вміло використовує категоріальний апарат. Відповідь побудована логічно, викладається грамотно, студент робить правильні самостійні висновки та правильно виконує практичні завдання;
- оцінка **«добре»** виставляється, якщо студент відповідає на рівні самостійного мислення, у відповідях висвітлює матеріал грамотно і змістовно, володіє навиками виконання практичних завдань. Не досить впевнено розкриває окремі теоретичні положення, припускає незначні помилки у рішенні задач;
- оцінка **«задовільно»** виставляється в тих випадках, коли студент відповідає на рівні репродуктивного мислення. Не впевнено орієнтується в структурі курсу, не повністю розкриває змісту економічних категорій та не застосовує їх

при відповіді, не витримується належна послідовність відповіді, повністю самостійно не може виконати практичні завдання;

- оцінка **«незадовільно»** виставляється, якщо студент не знає значної частини програмного матеріалу, в результаті чого припускає суттєві помилки у відповіді, не розкриває основні економічні категорії, не може прослідити та пояснити зв'язки між економічними процесами та явищами, не виконує практичні завдання.

**Співставлення оцінювання знань студентів за національною шкалою,
шкалою ECTS та 100- бальною шкалою**

За національною шкалою (оцінка)	Оцінювання за шкалою ECTS	Оцінка за 100- бальною шкалою	Оцінка за Шкалою ECTS
Відмінно	Відмінне виконання завдань лише з незначною кількістю помилок	90 - 100	A
Добре	Дуже добре – вище середнього рівня з кількома помилками	82 - 89	B
	Добре –загалом правильна робота з певною кількістю помилок	75 - 81	C
Задовільно	Задовільно – непогано, але зі значною кількістю недоліків	64 - 74	D
	Достатньо - виконання задовольняє мінімальні критерії	60 - 63	E
Незадовільно	Незадовільно – потрібно попрацювати перед тим, як отримати оцінку	35 - 59	FX
	Незадовільно – необхідна серйозна подальша робота (повторне вивчення всієї дисципліни)	< 35	F

Навчальне видання

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ

Методичні вказівки
до проведення семінарських занять
з дисципліни

Укладачі:
ОНЕГІНА Вікторія Михайлівна,
КРАВЧЕНКО Юлія Миколаївна

Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman
Папір для цифрового друку. Друк ризографічний.

Ум. др. арк. – ____.

Наклад –__ прим.

Державний біотехнологічний університет
61002, м. Харків, вул. Алчевських, 44